

УДК 339. 924

Каїра Л.Г.

кандидат технічних наук,
доцент, доцент кафедри міжнародної економіки
Національного університету харчових технологій

Кобилянська Л.М.

кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник, доцент кафедри міжнародної економіки
Національного університету харчових технологій

Kaira Liudmyla

candidate of technical sciences,
Associate Professor, Associate Professor of International Economics
National University of Food Technologies

Kobylianska Liudmyla

candidate of economic sciences,
Senior Research Fellow, Associate Professor of International Economics
National University of Food Technologies

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Анотація. В роботі розглянуто сутність економічної безпеки та акцентовано увагу на тому, що однією з актуальних проблем стабільного розвитку економіки держави є забезпечення достатнього рівня економічної безпеки підприємства. Встановлено, що виграють ті країни, які вміють раціонально використовувати та зберігати енергію. В сучасних економічних

умовах основним інструментом захисту суб'єктів господарювання від економічних та енергетичних загроз є ефективне використання ресурсів, особливо енергетичних. Запропонований комплексний підхід до організації раціонального споживання енергетичних ресурсів на підприємстві сприятиме забезпеченню його економічній безпеці.

Ключові слова: *економічна безпека, енергоємність валового внутрішнього продукту, раціональне споживання ресурсів, енергетична безпека підприємства, енергоресурси.*

Вступ та постановка проблеми. Сучасна система міжнародної безпеки перебуває під впливом процесів глобалізації та загострення конкурентної боротьби на всіх рівнях. Економічна безпека як поняття з'являється на стику двох антагоністів: конкуренції та співробітництва. В цих умовах одним з основних завдань національної економічної політики будь-якої держави є створення ефективної системи забезпечення економічної безпеки. Нерівномірність забезпечення країн світу енергетичними ресурсами приводить до виникнення загроз іншого характеру – загроз енергетичній безпеці і, як наслідок, економічній та національній безпеці. Національна, економічна та енергетична безпеки держави взаємозалежні. Питання обмеженості енергетичних ресурсів та їх нераціонального використання з кожним роком набувають все більшої ваги і це обумовлює актуальність дослідження питань енергетичної безпеки в контексті забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання. Оскільки за основами макроекономіки, базовим елементом економічної системи країни являється підприємство, то надзвичайно важливим є захист від енергетичних загроз та забезпечення його ефективного функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема економічної безпеки є досить актуальною та розглядається в працях багатьох сучасних зарубіжних та українських вчених, серед яких: Brauch Н., Варналій З., Геєць В., Горбулін В., Гуткевич С., Жаліло Я., Кизим М., Клебанова Т., Мельник П., Онищенко С.,

Предборський В., Тарангул Л. та інші. Дослідження у сфері раціонального використання енергетичних ресурсів та їх зв'язок з економічною та енергетичною безпекою здійснювали такі вчені, як Абалкін Л., Бінько І., Булгакова М., Власюк О., Гевко Б., Лисенко В., Макеєва О., Михайленко А., Мунтіян В., Огурцов А., Суходоля О., Шидловський А. та інші. Напрацьовані вченими матеріали важливі для аналізу основних викликів, що стоять перед державою у сфері економічної та енергетичної безпеки, але в сучасних умовах глобалізації суб'єкти господарювання різних рівнів потребують нових підходів захисту від загроз. Мало дослідженою проблемою залишається розгляд ефективних підходів до забезпечення енергетичної безпеки підприємства як основної функціональної складової економічної безпеки.

Метою даної роботи є дослідження основних підходів до забезпечення економічної безпеки підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Незалежною вважається така держава, яка здатна забезпечити економічну безпеку на всіх рівнях господарювання. Тому забезпечення достатнього рівня економічної безпеки є необхідною умовою стабільного розвитку будь-якої країни. В Україні також «забезпечення економічної безпеки, на рівні із захистом суверенітету і територіальної цілісності України, відноситься Конституцією України до найважливіших функцій держави» [1].

Кожна країна, в тому числі і Україна, формує свою модель розвитку з урахуванням всіх ресурсів: тих, які вона закуповує в інших країнах, а також власних ресурсів, які вона продає іншим країнам. Крім того, обмеженість ресурсів, наслідки їх використання тісно пов'язують інтереси національних господарств, зумовлюють неподільність долі всіх народів [2, с. 295].

Економічна безпека – це стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання [3].

Енергетична безпека – це стан економіки, що сприяє ефективному використанню енергетичних ресурсів країни, наявності на енергетичному ринку достатньої кількості виробників та постачальників енергії, а також доступності, диференційованості та екологічності енергетичних ресурсів [3].

Економічна безпека суб'єктів господарювання – це система організаційно-правових, фінансово-економічних заходів, що спрямовані на виявлення, попередження і припинення загроз у процесі забезпечення ефективного функціонування підприємства [4].

Наявність загроз економічній безпеці України проявляється, насамперед, у зниженні міжнародної конкурентоспроможності її національної економіки, про що свідчать результати досліджень міжнародних рейтингових агенцій. На ситуацію впливають різні аспекти, але найважливішим є енергоємність валового внутрішнього продукту (ВВП). Цей показник - найбільш загальний показник енергоефективності економіки будь-якої країни, він свідчить про рівень витрат паливно-енергетичних ресурсів на одиницю виробленої продукції і є основним показником, який вказує на рівень конкурентоспроможності підприємства як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках.

Аналіз сучасного стану енергозабезпечення та світового досвіду раціонального використання енергетичних ресурсів [2, 4-7, 12] показав, що Україна є однією з найенергозатратних країн світу, її частина у світовому споживанні енергії складає близько двох відсотків, у той час як населення складає близько одного відсотка людства. «Використання первинної енергії на одиницю вартості валового внутрішнього продукту взагалі в Україні є катастрофічним: близько 0,6 кг умовного палива на одну гривню ВВП. Це перевищує середньосвітовий рівень у 2,6 рази, а середньоєвропейський – у 3,3 рази» [5]. «Це напряду свідчить про те, що товар, який виготовляється в Україні матиме значно вищу собівартість в порівнянні з аналогічною зарубіжною продукцією» [6].

На сьогодні у світі виграють ті країни, які вміють раціонально використовувати енергію та забезпечувати її збереження. Тому сучасним

завданням національної та економічної безпеки України в умовах глобалізаційних викликів та характеру загроз стало забезпечення, насамперед, енергетичної безпеки. В Концепції «зеленого» енергетичного переходу України до 2050 року визначено, що «Енергоємність ВВП промислового сектору України більш ніж вчетверо вища за середньоєвропейський показник, а відтак конкурентоспроможність вітчизняних товарів є значно нижчою порівняно з товарами, виробленими в ЄС. Однією з цілей Концепції є зниження енергоємності ВВП України до середнього рівня країн ЄС» [7, с. 8].

Вчені світу довели, що одним з дієвих шляхів вирішення проблеми забезпечення енергетичної безпеки є раціональне споживання енергетичних ресурсів, неухильне енергозбереження на всіх ієрархічних рівнях. Тим більш, що енергозбереження – це джерело додаткової енергії, яка у декілька разів дешевша, ніж її виробництво, і що теоретично можливо заощадити приблизно половину енергії, яку споживаємо сьогодні. Для цього необхідно неухильно знижувати енергоємність економіки та раціонально споживати ресурси.

Аналіз [3, 6, 8-11] показав, що проблема низької результативності використання енергетичних ресурсів в Україні, у порівнянні із світовими показниками, полягає перш за все в енергетичній неефективності виробництва. В свою чергу, серед безлічі чинників, до основних, що обумовлюють енергетичну неефективність виробництва, відносяться: незбалансована структура енергоспоживання і нераціональне споживання енергетичних ресурсів підприємствами усіх галузей економіки.

Раціональне використання енергоресурсів «охоплює організаційний, науковий, практичний та інформаційний види діяльності, які направлені на раціональне використання та економне витрачання первинної і перетвореної енергії, природних енергетичних ресурсів у національному господарстві, що реалізується з використанням технічних, економічних і правових методів» [8]. Тому забезпечення економічної безпеки підприємства має носити не стільки технологічний, скільки організаційно-економічний характер і складатися з сукупності організаційних компонент, що сприяють активізації

енергозберігаючих процесів, та економічних компонент, що забезпечують реалізацію відповідного комплексу заходів.

Підприємство – складна структурна одиниця і забезпечення його захисту від економічних та енергетичних загроз потребує системного підходу. На основі комплексного підходу визначено принципи організації раціонального споживання енергетичних ресурсів на підприємстві, а саме: територіальність - створення єдиного органу управління в структурі підприємства, який би координував і направляв дії постачальників та споживачів різних видів енергії; корпоративність - забезпечення спільних інтересів всіх зацікавлених сторін; енергомоніторинг - постійний контроль, вимірювання, оцінювання та аналіз рівня спожитих енергетичних ресурсів та ефективності впроваджених заходів; фаховість - для успішного здійснення цієї роботи необхідно мати групу висококваліфікованих фахівців, здатних до реалізації програмних дій.

Спираючись на сформовані принципи, запропоновано систему інформаційного забезпечення моніторингу та управління раціональним використанням енергетичних ресурсів, яка складається з: узагальнення та систематизації «вхідної» інформації про використання енергоресурсів за їх видами (електроенергія, газ тощо) і групами споживачів (підприємство, цехи, відділи тощо); методів обробки даних (для розрахунку показників-індексів і граничних меж відповідності ефективному енергоспоживанню); отримання «вихідної» інформації (використовуються графічні форми відстеження індексів рівня енергоспоживання, моніторингу і аналізу ефективності заходів щодо раціонального споживання ресурсів суб'єктом господарювання).

Облік та аналіз даних пропонується здійснювати за допомогою програмного забезпечення за двома видами графіків: графіку для аналізу рівня споживання енергоресурсів (блок-схема алгоритму дій для аналізу наведена на рис. 1) та графіку кумулятивної економії / перевитрат (блок-схема алгоритму дій щодо отримання інформації кумулятивного результату наведена на рис. 2).

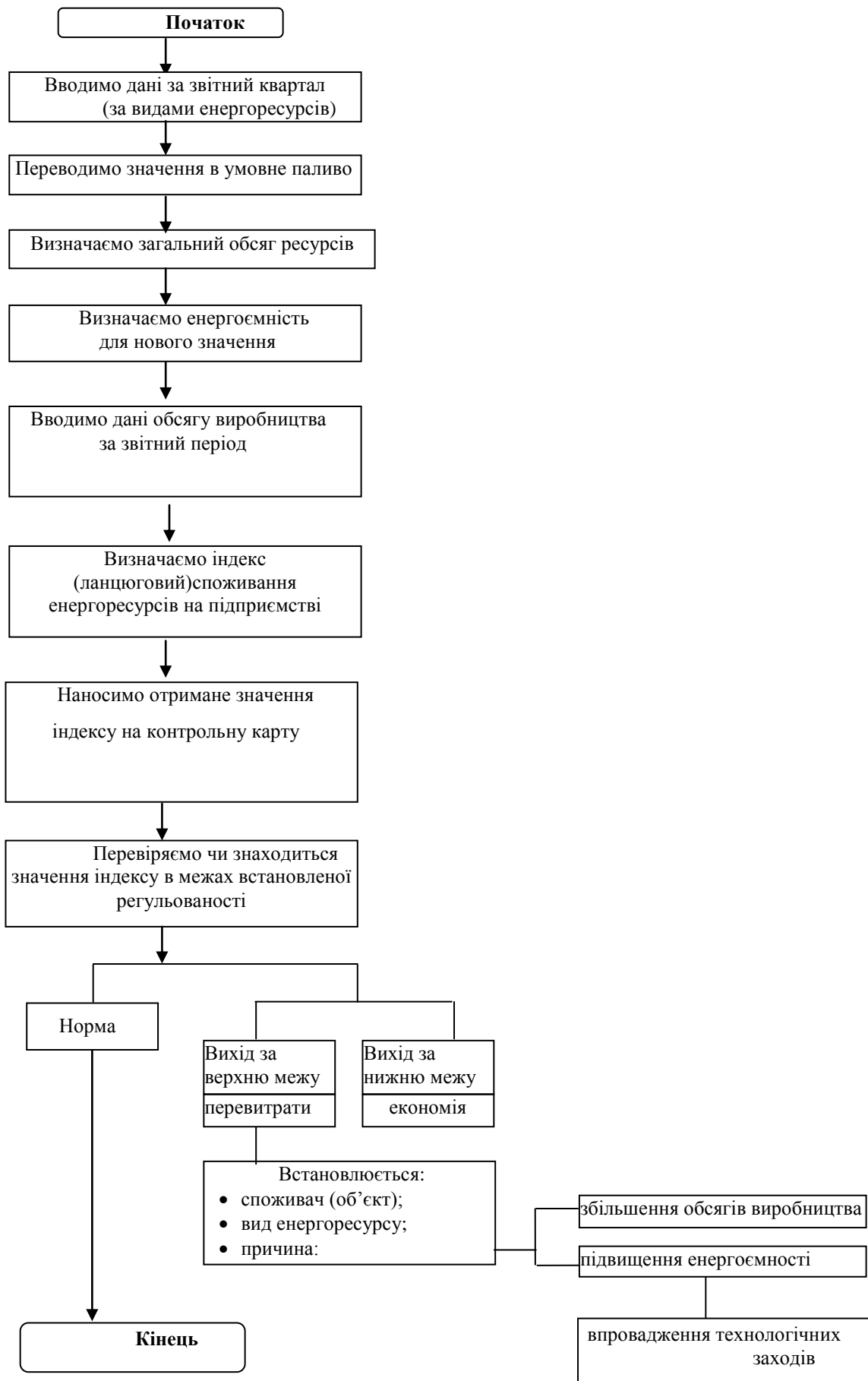

Рис. 1 Блок-схема алгоритму аналізу рівня споживання енергоресурсів

Рис. 2 Блок-схема алгоритму кумулятивної економії або перевитрат енергетичних ресурсів

Світовий досвід показує, що можна організувати дієвий комплекс щодо економічної безпеки вітчизняних підприємств на базі аналізу ефективних дій розвинутих країн у галузі забезпечення економічної безпеки підприємств, а також враховуючи помилки, які були зроблені. Причому найвпливовішими засобами забезпечення економічної безпеки підприємств є створення дієвої нормативно-правової бази, застосування профілактичних заходів щодо можливих загроз, проведення політики ефективного використання кадрового потенціалу підприємства, постійно мотивуючи, оцінюючи, використовуючи знання та вміння кожного фахівця, а також використання інноваційних технологій для підвищення конкурентоспроможності підприємства. Отже, на мікрорівні важливо провести модернізацію виробничої та науково технічної бази, посилити свої позиції у науково-технологічній діяльності, збільшити залежність інших підприємств від своєї діяльності, проводити постійний аналіз існуючих загроз та моніторинг загроз потенційних. На макрорівні важливо

сформувати та використовувати таку законодавчу базу, яка б забезпечувала ефективну діяльність українських підприємств, а також підтримувала високий рівень їх економічної безпеки [12]. Для підвищення економічної безпеки українських підприємств дуже важливо враховувати міжнародний досвід, особливо досвід європейських країн, та адаптувати його до вітчизняних умов господарювання.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що в сучасних економічних умовах економічна безпека набуває статусу складної багаторівневої системи, оскільки вимагає захисту всіх її складових і на різних рівнях – від глобального до окремих суб'єктів господарювання. Необхідною умовою досягнення економічної безпеки держави є забезпечення економічної безпеки підприємства. Нерівномірність забезпечення країн світу енергетичними ресурсами, їх обмеженість, нераціональне використання приводить до виникнення загроз енергетичній безпеці - основній функціональній складовій економічної безпеки. З огляду на це, організація раціонального споживання енергетичних ресурсів на підприємстві є одним з основних підходів до забезпечення його економічної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Гуткевич С.О. Міжнародна економіка: підруч. / С.О. Гуткевич, М.Д. Корінько, М.І. Пугачов, Ю.М. Сафонов. - 2-е вид., доповнене. Харків : «Дісаплюс», 2015. 420 с.
3. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://www.google.com.ua/search?client=opera&sourceid=opera&ie=UTF-8&oe=UTF-8>.

4. Макеєва О.М. Безпека підприємництва: теоретико-правові засади. URL: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.nau.edu.ua>.
5. Энергобизнес : еженедел. информ.-аналитич. журн. / гл. редак. Н. Школьная. Київ : 2016. Еженедельно. №3.
6. Енергоефективність у регіональному вимірі. *Проблеми та перспективи*. – Джерело : <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2014-08/energoefekt-b40dc.pdf>].
7. Концепції «зеленого» енергетичного переходу України до 2050 року. [https://menr.gov.ua/files/images/news_2020/21012020/pdf_zelena kontseptsIya.pdf](https://menr.gov.ua/files/images/news_2020/21012020/pdf_zelena_kontseptsIya.pdf)
8. Гевко Б. Р. Організаційно-економічний механізм енергозбереження на підприємстві: дис...канд. економ. наук: спец. 08.00.04 / Гевко Богдан Романович: Терн. нац. економ. ун-т. Тернопіль, 2016. 258с.
9. Предборський В. А. «Автономна тіньова держава» як загроза національній безпеці. *Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. пр. наук.-дослід. економічного ін-ту Міністерства економічного розвитку і торгівлі України*. Київ, 2015. Вип. 1. С. 15–22.
10. Онищенко С. В. Загрози економічній безпеці України: сутність, оцінювання та механізм упередження: монографія / С. В. Онищенко, О. А. Пугач. Полтава : ПолтНТУ, 2015. 337 с.
11. Brauch H. G. Concepts of Security Threats, Challenges, Vulnerabilities and Risks. URL : https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-642-17776-7_2.
12. Денисенко М. П. Зарубіжний досвід регулювання економічної безпеки / М. П. Денисенко, П. Т. Колісніченко // *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 6. С. 15-19. Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2017_6_5.

References:

1. Konstitutsiya Ukrayini [Elektronniy resurs]. Rezhim dostupu : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>. [in Ukrainian]

2. Gutkevich S.O. (2015). Mizhnarodna ekonomika: pidruch. / S.O. Gutkevich, M.D. Korsnko, M.I. Pugachov, Yu.M. Safonov. - 2-e vid., dopovnene. Harkiv : «Disa-plyus», 420 s. [in Ukrainian]
3. Metodichni rekomendatsiyi schodo rozrahunku rivnya ekonomichnoyi bezpeki UkraYini [Elektronniy resurs]. Rezhim dostupu : <https://www.google.com.ua/search?client=opera&sourceid=opera&ie=UTF-8&oe=UTF-8>. [in Ukrainian]
4. Makeeva O.M. Bezpeka pidpriemnitstva: teoretiko-pravovi zasady. URL: [Elektronniy resurs]. Rezhim dostupu : <http://dspace.nau.edu.ua>. [in Ukrainian]
5. Energobiznes (2016) / gl. redak. N. Shkolnaya. Kyiv. Ezhenedelno. N3. [in Ukrainian]
6. Energoefektivnist u regionalnomu vimiri. Problemi ta perspektivi. (2014) – Dzherelo : <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2014-08/energoefekt-b40dc.pdf>]. [in Ukrainian]
7. Kontseptsiyi «zelenogo» energetichnogo perehodu Ukrayini do 2050 roku. https://menr.gov.ua/files/images/news_2020/21012020/pdf_zelena_kontseptsIya.pdf. [in Ukrainian]
8. Gevko B. R. (2016) Organizatsiyno-ekonomichniy mehanizm energozberezheniya na pidpriemstvi: dis...kand. ekonom. nauk: spets. 08.00.04 / Gevko Bogdan Romanovich: Tern. nats. ekonom. un-t. Ternopil. 258s. [in Ukrainian]
9. Predborskiy V. A. (2015). «Avtonomna tinova derzhava» yak zagroza natsionalniy bezpetsi. Formuvannya rinkovih vidnosin v Ukrayini : zb. nauk. pr. nauk.-doslid. ekonomichnogo In-tu Ministerstva ekonomichnogo rozvitku i torgivli Ukrayini. Kyiv. Vip. 1. S. 15–22. [in Ukrainian]
10. Onischenko S. V. (2015). Zagrozi ekonomichniy bezpetsi Ukrayini: sutnist, otsinyuvannya ta mehanizm uperedzhennya: monografiya / S. V. Onischenko, O. A. Pugach. Poltava : PoltNTU. 337 s. [in Ukrainian].
11. Brauch H. G. Concepts of Security Threats, Challenges, Vulnerabilities and Risks. URL : https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-642-17776-7_2.

12. Denisenko M. (2017) ZarubIzhniy dosvId reguluyuvannya ekonomIchnoYi bezpeki / M. P. Denisenko, P. T. KollIsnIchenko // InvestitsIYi: praktika ta dosvId.

N 6. S. 15-19. - Rezhim dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_6_5. [in Ukrainian].

MAIN APPROACHES TO ENSURING ECONOMIC SECURITY OF BUSINESS ENTITIES

Summary. The modern system of international security is under the influence of globalization, intensification of competition at all levels. Economic security is at the crossroads of two antagonists: competition and cooperation. In these circumstances, one of the main tasks of the national economic policy of any state is to create an effective system of economic security. The paper considers the essence of economic security and energy security as its main functional component. Economic security is seen as a state of the national economy that allows to maintain resilience to internal and external threats, to ensure high international competitiveness and the ability to grow sustainably. Uneven supply of energy resources to the world leads to threats of another nature - threats to energy security. Energy security is seen as a state of the economy that promotes the efficient use of energy resources of the state and its economic entities. The issues of limited energy resources and their irrational use are becoming more important every year and this proves the relevance of the research. Ways to find and develop measures to ensure both types of security at the state level and at the enterprise level are substantiated. It is established that the level of economic security is affected by various aspects, but the most important is the energy intensity of gross domestic product (GDP). This is an indicator of energy efficiency of the national economy, it shows the competitiveness of the enterprise in both domestic and foreign markets. The winners are those countries that know how to rationally use and store energy. Therefore, it is possible to solve the problem of energy security by steadily saving energy and reducing the energy intensity of the economy. Emphasis is placed on the fact that one

of the urgent problems of stable development of the state economy is to ensure economic security at the micro level - at the enterprise level. In today's economic environment, the main tool for protecting businesses from economic and energy threats is the efficient use of resources, especially energy. The proposed comprehensive approach to the organization of rational consumption of energy resources at the enterprise will help ensure its economic security.

Key words: *economic security, energy intensity of gross domestic product, rational consumption of resources, energy security of the enterprise, energy resources.*